

สารบัญ

หน้า

1. หลักการและเหตุผล	1
2. วัตถุประสงค์	1
3. ขอบเขตการศึกษา	1
4. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	2
5. เกณฑ์การประเมินผล	3
6. การวิเคราะห์ข้อมูล	3
7. ผลการศึกษาการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556	7
8. อภิปรายผลการศึกษา	9
9. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	14
10. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	17
11. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	19

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

1. หลักการและเหตุผล

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (โครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน) ซึ่งได้มีการดำเนินงานโครงการดังกล่าวมาตั้งแต่ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555 และต่อเนื่องมาจนถึงปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 โดยได้ให้การสนับสนุนงบประมาณ แก่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ฯ ทำหน้าที่ในการจัดกระบวนการฝึกอบรม เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ วิธีคิด วิธีปฏิบัติ และกระบวนการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมการฝึกอบรมในโครงการ ฯ ได้มีโอกาสเรียนรู้และนำความรู้ แนวคิด ทักษะในการ ประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคมของเกษตรกร ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานโครงการ ฯ ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ของเกษตรกร พร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนาโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน กองนโยบายเทคโนโลยี เพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืนจึงได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม กำแพงแสน เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการในการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการ ฯ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความพึงพอใจ รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556

2.2 เพื่อศึกษาผลการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ และสถานภาพของเกษตรกรทั่วไป ตามคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะ ของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555

2.3 เพื่อสำรวจผลิตภัณท์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นซึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณท์ดังกล่าว รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และ ข้อเสนอแนะ จากการเข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

2.4 เพื่อศึกษาสถานภาพของปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยพิจารณา จากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และแนวทางพัฒนาสู่การเป็น เกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะ

2.5 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานโครงการพัฒนา ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน สู่แนวทางการพัฒนาเพื่อขยายผลการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเป็นรูปธรรมในการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้มีความยั่งยืนต่อไป

3. ขอบเขตการศึกษา

3.1 การศึกษาระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้ตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง และความพึงพอใจ รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะจากเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วม โครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 จำนวน 391 ราย ซึ่งได้จากการคำนวณหา ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Taro Yamane) จากเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการ ฯ ทั้งสิ้น 16,700 ราย

3.2 การศึกษาผลการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะจากเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555 จำนวน 400 ราย ซึ่งได้จากการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Taro Yamane) จากเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการ ฯ ทั้งสิ้น 257,658 ราย

3.3 การศึกษาสภาพภาพของปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555 โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และแนวทางพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง จากปราชญ์ชาวบ้าน 40 ราย เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบภายใต้โครงการ 1 ราย/ ศูนย์ และสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญจากสมาชิกศูนย์ ฯ 3 ราย/ ศูนย์ เกษตรกร 2 ราย/ ศูนย์

3.4 การสำรวจผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น ซึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ดังกล่าว รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะจากปราชญ์ชาวบ้าน/ ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน 40 ราย เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบภายใต้โครงการ 1 ราย/ ศูนย์ และสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญจากสมาชิกศูนย์ ฯ 2 ราย/ ศูนย์ และเกษตรกร 3 ราย/ ศูนย์

4. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

4.1 แบบสอบถาม (Questionnaire)

- 1) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2556
- 2) ความสามารถที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความพึงพอใจของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556
- 3) ผลของการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555
- 4) ความคิดเห็นต่อสภาพภาพของปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรทั่วไปตามคุณลักษณะการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง
- 5) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะจากการเข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

4.2 แบบทดสอบความรู้ (Test) โดยการใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) แบบถูกผิด (True-False Item) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความรู้ ความเข้าใจของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556

4.3 แบบสัมภาษณ์ (Interview)

- 1) แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น ประกอบด้วย บริบทหรือสภาวะแวดล้อมปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อนในการดำเนินกิจกรรมการผลิต กระบวนการผลิต ผลผลิต การตลาด แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะ
- 2) แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพภาพของปราชญ์ชาวบ้านตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไป สภาพภาพตามคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง แนวทางพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะ

4.4 ประเด็นคำถามในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อคัดกรองผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น

5. เกณฑ์การประเมินผล

5.1 การทดสอบความรู้ความเข้าใจ โดยใช้แบบทดสอบ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ประเด็น คือ ความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คะแนนเต็ม 15 คะแนน และความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพเฉพาะตามหลักสูตรการจัดฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน มีคะแนนเต็ม 10 คะแนนต่อ 1 วิชา ทั้งนี้สามารถแบ่งระดับความรู้ความเข้าใจได้ 3 ระดับ คือ ดี ปานกลาง ควรปรับปรุง โดยกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำที่ ร้อยละ 60

ตารางที่ 1 เกณฑ์การให้คะแนนระดับความรู้ความเข้าใจแนวคิดและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คะแนน	ระดับ
13-15 คะแนน	ดี
10-12 คะแนน	ปานกลาง
เท่ากับหรือต่ำกว่า 9 คะแนน	ควรปรับปรุง

ตารางที่ 2 เกณฑ์การให้คะแนนระดับความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพเฉพาะ

คะแนน	ระดับ
9-10 คะแนน	ดี
7-8 คะแนน	ปานกลาง
เท่ากับหรือต่ำกว่า 6 คะแนน	ควรปรับปรุง

5.2 การประเมินความคิดเห็นของผู้ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยแบ่งระดับความคิดเห็น และเกณฑ์การให้คะแนนได้ 5 ระดับ ดังนี้

ตารางที่ 3 เกณฑ์การให้คะแนนระดับคิดเห็นและการแปลผล

ระดับความคิดเห็น	คะแนน	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
ง่ายมากที่สุด/ ฟังพอใจมากที่สุด	5	4.21-5.00
ง่ายมาก/ ฟังพอใจมาก	4	3.41-4.20
ปานกลาง/ ฟังพอใจปานกลาง	3	2.61-3.40
ยาก/ ฟังพอใจน้อย	2	1.81-2.60
ยากมาก/ ฟังพอใจน้อยที่สุด	1	1.00-1.80

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 โดยผู้เชี่ยวชาญของมหาวิทยาลัยได้พิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งหมดของโครงการ รวมทั้งได้ประยุกต์ใช้แบบจำลองในการประเมินการฝึกอบรมของ Kirkpatrick ในการศึกษาปฏิกิริยา (Reaction) การเรียนรู้ (Learning) พฤติกรรม (Behavior) และผลกระทบ (Result) เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจำแนกได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

1) การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) โดยใช้หลักสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2) การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น ซึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในภาพรวม และการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของปราชญ์ชาวบ้าน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย ด้วยการจัดกลุ่มและแยกข้อมูล การเชื่อมโยงตรรกะ และการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อสรุปแนวทางในการพัฒนา

7. ผลการศึกษาการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556

7.1 การศึกษาและประเมินผลระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความพึงพอใจของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 จำนวน 407 ราย พบว่า เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 41-60 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สามารถอ่านออกเขียนได้ มีสมาชิกในครัวเรือน 4-6 ราย สามารถเป็นแรงงานทางการเกษตรได้ 1-3 ราย มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง (ต่ำกว่า 10 ไร่) ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักของครัวเรือน และประกอบอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร

ก่อนการเข้ารับการฝึกอบรม เกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการเพิ่มความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ให้ดีกว่าเดิม รองลงมาต้องการนำแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในครอบครัว ต้องการให้ครอบครัวมีรายจ่ายลดลง รายได้เพิ่มขึ้น และสามารถลด ละ เลิกอบายมุขได้ และมีความคาดหวังว่าหลังผ่านการฝึกอบรมจะได้รับความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ใหม่ ๆ มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต **หลังผ่านการฝึกอบรม** ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นไปตามที่คาดหวังไว้ทั้งหมด และมีความพึงพอใจในภาพรวมต่อการจัดฝึกอบรมในระดับมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย 4.27 โดยมีความพึงพอใจต่อความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านและคณะวิทยากรมากที่สุด และจากการเข้ารับการฝึกอบรมส่งผลให้เกษตรกรมีความมั่นใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นจนกล้านำไปใช้ นอกจากนั้นเกษตรกรยังได้แสดงความคิดเห็นว่าความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง (เพิ่มความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ใหม่ ๆ) พร้อมทั้งได้ถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัว คนในชุมชน และได้แนะนำให้คนในครอบครัวและชุมชนเข้ารับการฝึกอบรมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม จากการทดสอบความรู้ตามวิชาที่ได้รับการฝึกอบรม จำนวน 22 วิชา เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจในวิชาการทำบัญชีครัวเรือนมากที่สุด รองลงมาวิชาเกษตรทฤษฎีใหม่ และวิชาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับวิชาด้านแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า **ส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจอยู่ในระดับดี และเกษตรกรที่มีความรู้ ความเข้าใจระดับดีและปานกลางเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 92.38) ได้นำความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งยังได้นำความรู้ตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปดำเนินงานในฟาร์มของตนเอง (ร้อยละ 98.40) แต่อย่างไรก็ตาม** จากการศึกษาเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเริ่มลงมือปฏิบัติหลังผ่านการฝึกอบรมไปแล้วภายใน 1 เดือน โดยส่วนใหญ่ได้รับแรงบันดาลใจจากตนเองให้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้เรียนรู้มา พร้อมทั้งตัดสินใจด้วยตนเองในการลงมือปฏิบัติกิจกรรม โดยการลงมือปฏิบัติเป็นบางกิจกรรมตามความพร้อมและยังแสดงความคิดเห็นว่า

ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมสามารถนำไปปฏิบัติได้ในระดับง่าย อีกทั้ง ในอนาคตยังคงจะลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่อไป สำหรับเกษตรกรส่วนน้อยที่เหลืออยู่ได้แสดงความคิดเห็นว่าจะไม่ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่อไปในอนาคต เนื่องจากไม่มีเวลาและขาดแคลนวัตถุดิบและยังไม่แน่ใจว่าจะลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่อไปหรือไม่ นอกจากนั้นเกษตรกรส่วนน้อยที่ไม่ลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้เรียนรู้หลังผ่านการฝึกอบรม มีสาเหตุเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย (สถานที่ สิ่งแวดล้อม) ขาดแคลนปัจจัยจำเป็น (เงินทุน วัตถุดิบ แรงงาน) และไม่มีเวลา รองลงมาสมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญน้อย สำหรับการลงมือปฏิบัติกิจกรรมในอนาคต ส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจว่าจะเริ่มลงมือปฏิบัติกิจกรรมในอนาคตหรือไม่ รองลงมาเริ่มลงมือปฏิบัติ เพราะต้องการลดรายจ่าย

ปัญหาและอุปสรรค เกษตรกรส่วนน้อยติดภาระกิจส่วนตัวทำให้ไม่สามารถเข้ารับการฝึกอบรมได้ครบตลอดหลักสูตร มีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการจัดฝึกอบรมอย่างเร่งด่วนส่งผลให้ไม่สามารถเข้ารับการฝึกอบรมได้ ด้านการฝึกอบรม สื่อที่ใช้ประกอบการถ่ายทอดความรู้เป็นภาษาที่เข้าใจยาก ไม่เข้าใจ ประกอบกับเกษตรกรบางส่วนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ทำให้ไม่สามารถจดบันทึกหรืออ่านทำความเข้าใจได้ ขาดความกล้าในการซักถามในสิ่งที่ไม่เข้าใจหรือแสดงความคิดเห็นในระหว่างการเรียนรู้ ส่งผลให้ไม่สามารถนำรายละเอียดของแต่ละรายวิชามาทบทวนหลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรม ไม่ได้ฝึกปฏิบัติจริงเนื่องจากฐานการเรียนรู้และวัสดุอุปกรณ์มีไม่เพียงพอ สถานที่ฝึกอบรมมีความคับแคบ ห้องน้ำไม่เพียงพอ ฝนสาด มียุงรบกวน สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติ เกษตรกรส่วนน้อยไม่ประสบความสำเร็จในการลงมือปฏิบัติตามความรู้ที่ได้รับ เนื่องจากขาดความเข้าใจในเทคนิคและวิธีการในการปฏิบัติ ขาดงบประมาณ ปัจจัยการผลิต วัสดุ อุปกรณ์ แหล่งน้ำในการทำ การเกษตร และครอบครัวไม่ให้การสนับสนุน เนื่องจากใช้เวลาในการลงมือปฏิบัตินานและเห็นผลช้า

ข้อเสนอแนะ เกษตรกรส่วนน้อยแสดงความคิดเห็นว่าควรมีการประชาสัมพันธ์โครงการจัดฝึกอบรมและชี้แจงรายละเอียดล่วงหน้า เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเตรียมความพร้อมก่อนเข้ารับการฝึกอบรม ควรเพิ่มจำนวนรุ่นในการจัดฝึกอบรมในแต่ละปีและระยะเวลาในการจัดฝึกอบรมในแต่ละครั้ง ควรปรับปรุงด้านอาคาร สถานที่ ห้องน้ำ และระบบสาธารณูปโภคทุกด้านให้มีความพร้อม ควรเพิ่มองค์ความรู้ในการจัดฝึกอบรมให้มีความหลากหลายและเป็นองค์ความรู้ที่ตรงตามความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพิ่มกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมและเป็นการละลายพฤติกรรม ประชาชนชาวบ้านหรือวิทยากรควรเน้นการฝึกปฏิบัติจริงและศึกษาดูงานผู้ที่ประสบความสำเร็จในการน้อมนำแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการลงมือปฏิบัติจริง

7.2 การศึกษาผลการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ของเกษตรกรทั่วไป ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายประชาชนชาบบ้าน ปิงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555 จำนวน 437 ราย พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุระหว่าง 41-60 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สามารถอ่านออกเขียนได้ มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง (ต่ำกว่า 10 ไร่) มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวน 4-6 ราย สามารถเป็นแรงงานทางการเกษตรได้ 1-3 ราย ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักของครัวเรือน และประกอบอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร

การนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมมีประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง (มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ใหม่ ๆ) และจากการฝึกอบรมได้ส่งผลให้มีความมั่นใจมากขึ้นจนกล้านำแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดที่ผ่านการฝึกอบรมนำความรู้ไปลงมือปฏิบัติ โดยได้รับแรงบันดาลใจ

จากตนเองให้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้เรียนรู้มาและตัดสินใจด้วยตนเองในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมหลังผ่านการฝึกอบรมไปแล้วภายใน 1 เดือน ด้วยการปฏิบัติบางกิจกรรมตามที่ได้รับการฝึกอบรมมา นอกจากนั้นเกษตรกรได้แสดงความคิดเห็นว่าสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้ในระดับง่าย อีกทั้งในอนาคตส่วนใหญ่ยังคงจะลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่อไป สำหรับเกษตรกรส่วนน้อยที่ไม่ลงมือปฏิบัติกิจกรรมหลังผ่านการฝึกอบรม พบว่า ส่วนใหญ่ยังคงไม่ลงมือปฏิบัติกิจกรรมในอนาคตเนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวย ไม่มีเวลา ครอบครัวยุ่งน้อย รongลงมา สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย และขาดปัจจัยการผลิต

จากการปฏิบัติกิจกรรมตามความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ได้ส่งผลให้รายได้ของเกษตรกรมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เพิ่มขึ้น รายจ่ายมีทิศทางที่ลดลง และเงินออมสะสมมีทิศทางในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น สำหรับด้านสิ่งแวดล้อมมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น สังคมและวัฒนธรรมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นเช่นกัน นอกจากนั้น จากการศึกษาความรู้จากการฝึกอบรมที่มีประโยชน์ต่อเกษตรกรและบุคคลรอบข้างมากที่สุด คือ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ รongลงมาแนวทางการทำการเกษตร (เกษตรผสมผสาน เกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์) และแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งเกษตรกรได้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมให้กับคนในครอบครัว คนในชุมชน และได้แนะนำให้คนในครอบครัวและชุมชนเข้ารับการฝึกอบรมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ปัญหาและอุปสรรค จากการศึกษาบุคคลที่ให้คำปรึกษาเมื่อประสบปัญหาและอุปสรรคในการลงมือปฏิบัติกิจกรรม พบว่า ส่วนใหญ่เมื่อประสบปัญหาและอุปสรรคเกษตรกรจะปรึกษาปราชญ์ชาวบ้าน/ วิทยากรมากที่สุด และเกษตรกรส่วนน้อยที่ทำการศึกษาคาดเงินทุนในการเริ่มลงมือปฏิบัติกิจกรรม ขาดแรงงาน วัตถุดิบจำเป็นบางชนิดมีสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสม และขาดตลาดรับซื้อผลผลิตที่ได้จากการปฏิบัติ ด้านทักษะและประสบการณ์ในการปฏิบัติกิจกรรม ขาดแรงจูงใจในการลงมือปฏิบัติให้สำเร็จ เนื่องจากความรู้ที่นำกลับมาปฏิบัติส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาานจึงจะเห็นผล อีกทั้งยังขาดแรงสนับสนุนจากคนในครอบครัวและความคิดเห็นของคนในชุมชนไม่ตรงกับแนวความคิดที่ได้รับจากการเรียนรู้มา ประกอบกับยังไม่เข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้จึงยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ เกษตรกรส่วนน้อยแสดงความคิดเห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการติดตามและให้คำปรึกษาเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจที่จะนำความรู้ไปลงมือปฏิบัติ พร้อมทั้งควรสร้างความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมให้กับคนในชุมชนที่มีความตั้งใจจริงในการนำความรู้ไปปฏิบัติ ด้วยการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และจากการรวมกลุ่มยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับคนอื่น ๆ ในชุมชน นอกจากนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้และให้คำปรึกษาแก่คนในชุมชน สำหรับการถ่ายทอดความรู้ของศูนย์ ฯ นั้นควรมีการถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของคนในชุมชนที่มีความสนใจอย่างเป็นขั้นตอน อีกทั้งในระหว่างการถ่ายทอดความรู้ยังเป็นการเปิดเวที/ โอกาสให้ได้พูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอีก

7.3 การศึกษาสถานภาพของปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรทั่วไป โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer)

1) สถานภาพของปราชญ์ชาวบ้าน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และแนวทางพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง

ปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการศึกษาล้วนเป็นเพศชาย มีอายุมากกว่า 5 ปี ขึ้นไป ในปีที่ผ่านมาครัวเรือนของปราชญ์ชาวบ้านมีรายได้จากการเกษตรต่อปีมากกว่า 180,000 บาท ซึ่งรายได้จากการเกษตรต่อปีของครัวเรือนที่ได้จากการศึกษาไม่คิดรวมรายได้จากการนำผลผลิตทางการเกษตรมาใช้ นอกจากนั้นปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีความถนัด/ ความเชี่ยวชาญทางด้านการปรับปรุงบำรุงดินและการทำปุ๋ยหมัก/ น้ำหมักชีวภาพ รูปแบบการทำการเกษตร (เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย) รองลงมาด้านแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการปรับเปลี่ยนแนวคิด

การศึกษาสถานภาพของปราชญ์ชาวบ้านตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านทั้งหมดได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรปราดเปรื่องจากญาติ และส่วนใหญ่มีรายได้จากการเกษตรของครัวเรือนต่อปีผ่านเกณฑ์ 180,000 บาท และผ่านคุณสมบัติทั้ง 6 ข้อ โดยพฤติกรรมของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องที่ปราชญ์ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้ทั้งหมด คือ เคยให้คำปรึกษาด้านการเกษตรกับเกษตรกรรายอื่น ๆ เคยมีผู้มาศึกษาดูงานในแปลงเกษตร รู้จักและติดต่อกับเจ้าหน้าที่เพื่อสอบถามข้อมูลต่าง ๆ เป็นประจำ มีวิธีการลดค่าใช้จ่ายปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ทำปุ๋ยหรือน้ำหมักสมุนไพรใช้เอง ใช้ปุ๋ยชีวภาพและลดการใช้ปุ๋ยเคมี สามารถยืนยันได้ว่าผลผลิตจากการประกอบอาชีพการเกษตรทำให้มีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี สำหรับตัวอย่างพฤติกรรมสามารถดำเนินการได้น้อย คือ 1) การใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อสืบค้นข้อมูล เช่น คอมพิวเตอร์ มือถือ รองลงมา 2) สามารถขายผลผลิตได้ทั้งหมดไม่มีเหลือตกค้างเท่ากับได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์ หรือมาตรฐานอื่น ๆ และ 3) มีการนำของเหลือจากการผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปเป็นสินค้าจำหน่าย

ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านตามคุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แสดงความคิดเห็นว่า ปราชญ์ชาวบ้านควรได้รับการพัฒนาคุณสมบัติข้อที่ 2 ด้านการมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจมากที่สุด ซึ่งประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ที่ปราชญ์ชาวบ้านควรได้รับการพัฒนา คือ ด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลผ่านทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอื่นๆ เช่น Internet Mobile Phone Smart Phone เป็นต้น รองลงมาด้านการบันทึกข้อมูลและใช้ข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์วางแผนก่อนเริ่มดำเนินการและบริหารจัดการผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ด้านการนำข้อมูลมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพของตนเองได้ และด้านความสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทั้งจากเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่าง ๆ

2) สถานภาพของเกษตรกรทั่วไป โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer)

การศึกษาสถานภาพของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555 จำนวน 437 ราย โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง พบว่า เกษตรส่วนใหญ่ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรปราดเปรื่องจากปราชญ์ชาวบ้าน/ วิทยากร และในปีที่ผ่านมาเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้จากการเกษตรของครัวเรือนต่ำกว่า 180,000 บาท/ ปี ซึ่งรายได้จากการเกษตรต่อปีของครัวเรือนที่ได้จากการศึกษาไม่คิดรวมรายได้ของการนำผลผลิตทางการเกษตรมาใช้

การศึกษาสถานภาพตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องของเกษตรกรทั่วไป พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่ผ่านเกณฑ์ 180,000 บาท และคุณสมบัติผ่านครบทั้ง 6 ข้อ และจากการศึกษาคุณลักษณะของเกษตรกรทั่วไปตามตัวอย่างพฤติกรรมของเกษตรกรปราดเปรื่อง พบว่า พฤติกรรมที่มีเกษตรกรทั่วไปสามารถดำเนินการได้มากคือ เคยร่วมกับชุมชนในการบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่และในโอกาสต่าง ๆ รองลงมา มีการใช้ปุ๋ยชีวภาพและลดการใช้ปุ๋ยเคมี มีความคิดเห็นที่สามารถยืนยันได้ว่าสามารถแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ในระหว่างการผลิตได้ เท่ากับสามารถยืนยันได้ว่าผลจากการประกอบอาชีพการเกษตรทำให้มีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี สำหรับตัวอย่างพฤติกรรมที่มีเกษตรกรสามารถดำเนินการได้น้อย คือ การได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์ หรือมาตรฐานอื่น ๆ รองลงมาการใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อสืบค้นข้อมูล เช่น คอมพิวเตอร์ มือถือ และมีพื้นที่ของตนเองที่เป็นศูนย์เรียนรู้ของหน่วยงานต่าง ๆ

7.4 การสำรวจผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น ซึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

การสำรวจผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่น ซึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 30 ศูนย์ พบว่า มีผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นทั้งหมด 57 ผลิตภัณฑ์ สามารถจัดแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ 6 ประเภท ดังนี้

ประเภทของอาหาร พบว่า มีทั้งหมด 29 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ประเภทข้าวอินทรีย์ ข้าวกล้องงอก ข้าวฮางงอก ผักและผลไม้ปลอดสารพิษ กบเลี้ยงกึ่งธรรมชาติ ผลผลิตแปรรูปทางการเกษตรต่าง ๆ ขนมและเครื่องดื่มสุขภาพ เป็นต้น สำหรับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น พบว่า มี 19 ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานการผลิต และอีก 10 ผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน

ประเภทหัตถกรรม พบว่า มีทั้งหมด 8 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ประเภทจักสานเส้นใยธรรมชาติ จักสานเส้นใยสังเคราะห์ เส้นพลาสติก และผลิตภัณฑ์ประเภทผ้ามัดหมี่ ผ้าบาติก เป็นต้น ด้านการรับรองมาตรฐานนั้นพบว่ามี 4 ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานการผลิตเรียบร้อยแล้ว ส่วนอีก 4 ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน

ประเภทของใช้ในครัวเรือน พบว่า มีทั้งหมด 4 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ประเภทแปรรูปจากฟักข้าว น้ำยาเอนกประสงค์ สบู่ และน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น เป็นต้น ด้านการรับรองมาตรฐานนั้นพบว่ามีเพียง 1 ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานการผลิตเรียบร้อยแล้ว ส่วนอีก 3 ผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน

ประเภทการเกษตร พบว่า มีทั้งหมด 10 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ประเภทน้ำส้มควันไม้ น้ำหมักจุลินทรีย์ สารสกัดสมุนไพร ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เป็นต้น ด้านการรับรองมาตรฐานนั้นพบว่ามีเพียง 4 ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานการผลิตเรียบร้อยแล้ว ส่วนอีก 6 ผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน

ประเภทสถานที่เรียนรู้และท่องเที่ยว พบว่า มี 3 แห่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็นด้านวนเกษตร และด้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งทั้ง 2 แห่งนี้ ล้วนเป็นการใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่นผสมผสานกับแนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง ทั้งด้านการสร้างรายได้ และด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้สนใจทั่วไป

ประเภทอื่น ๆ พบว่า มีทั้งหมด 3 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งประกอบด้วยปลาสวยงาม ต้นคริสต์มาส และบ่อแก๊สชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งทั้ง 3 ผลิตภัณฑ์นั้นล้วนเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และยังคงได้รับคำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาและอุปสรรค ด้านการผลิต พบว่า เกษตรกรขาดองค์ความรู้ด้านมาตรฐานสากลในการผลิตที่เหมาะสม รวมทั้งขาดเทคนิคและทักษะในการพัฒนาการผลิตให้มีประสิทธิภาพ ขาดแคลนแรงงาน แหล่งน้ำ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือและเงินทุน ตลอดจนองค์ความรู้ด้านการจัดการที่ดีเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช นอกจากนี้ยังพบว่า มีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการผลิต ส่งผลให้ผลผลิตเกิดความเสียหาย ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ไม่สามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน ประกอบกับการบรรจุภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐาน ขาดการรับรองมาตรฐาน ผลผลิต/ ผลิตภัณฑ์ไม่มีเอกลักษณ์หรือดึงดูดผู้บริโภค ตลาดจำหน่ายผลผลิตเฉพาะทางมีน้อย อีกทั้งระบบการขนส่งยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร

แนวทางการพัฒนา พบว่า เกษตรกรควรมีการจัดการหรือการวางแผนการผลิตให้เหมาะสมกับฤดูกาล สอดคล้องกับศักยภาพของผู้ผลิต พร้อมทั้งควรมีการศึกษารายละเอียดของคู่แข่ง เพื่อนำมาใช้ประกอบการพัฒนาการผลิต และควรพัฒนาองค์ความรู้ เทคนิค และทักษะที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการผลิตให้เกิดความชำนาญภายใต้มาตรฐานที่ได้รับการยอมรับ เมื่อประสบปัญหาและอุปสรรคควรปรึกษาหาความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้รับรองมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษา/ แนะนำให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มตามธรรมชาติและพัฒนาสู่การรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ เพื่อสนับสนุนแรงงาน วัตถุดิบ และเงินในการผลิต

8. อภิปรายผลการศึกษา

8.1 จากการศึกษาผลการประเมินระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ปฏิบัติใช้ ความพึงพอใจ รวมทั้งปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 พบว่า

- เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ มีอายุเฉลี่ย 46 ปี และเมื่อเปรียบเทียบกับผลการประเมินผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 และ 2555 เกษตรกรที่เข้ารับการฝึกอบรมมีอายุเฉลี่ย 46 และ 47 ปี จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าอายุเฉลี่ยของเกษตรกรทั้ง 3 ปี มีความใกล้เคียงกันและเป็นกลุ่มเกษตรกรวัยแรงงาน (15-59 ปี) ที่มีทั้งเกษตรกรรุ่นใหม่และเกษตรกรวัยกลางคนที่เข้ารับการฝึกอบรมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีความต้องการความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และนำแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง ดังนั้น เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกรรมของประเทศ ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวอย่างต่อเนื่องหลังจากที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ให้มีความรู้ เทคนิค และประสบการณ์ตามความถนัดหรือตามอาชีพที่ตนเองทำอยู่ ทั้งนี้ เมื่อเกษตรกรประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของตนเองแล้ว จึงควรมีการคัดเลือกเกษตรกรกลุ่มเหล่านี้ตามนโยบายต่าง ๆ ที่หน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ยึดเป็นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกร เช่น นโยบายการคัดเลือกเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) เพื่อคัดเลือกเกษตรกรที่มีความพร้อมเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียน และนำความรู้ ประสบการณ์ถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจ พร้อมทั้งควรมีการผลักดันให้เกษตรกรดังกล่าวได้เป็นจุดเรียนรู้ของชุมชนและพัฒนาสู่การเป็นฐานการเรียนรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในอนาคต

- เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลมีระดับความรู้ความเข้าใจในวิชาการทำบัญชีครัวเรือนสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ วิชาเกษตรทฤษฎีใหม่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการทำน้ายาเอนกประสงค์ เช่นเดียวกับ ผลการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ซึ่งจาก ผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกันดังกล่าว ทำให้ทราบว่าวิชาที่เกษตรกรเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญมาก คือ วิชาการทำบัญชีครัวเรือนซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานที่ทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่ายและการบริหารปัจจัยเพื่อ สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและครอบครัวได้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรที่จะให้ความสำคัญกับการขยายผลการ ถ่ายทอดความรู้วิชาการทำบัญชีครัวเรือนให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น

- จากการประเมินผลระดับความรู้ ความเข้าใจรายวิชาที่ควรปรับปรุง ประกอบด้วย วิชาการทำอาหารสัตว์ และการเลี้ยงปลาตก ซึ่งเป็นผลการศึกษาที่มีความคล้ายคลึงกับผลการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนา ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มวิชาดังกล่าว อาจมีความซับซ้อน หรือต้องอาศัยเทคนิคและความชำนาญที่ได้จากการฝึกปฏิบัติจริง จึงทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเรียนรู้หรือ ทำความเข้าใจได้ค่อนข้างน้อยในระยะเวลาที่จำกัด และอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มวิชาดังกล่าวอยู่ในระดับควรปรับปรุง อย่างต่อเนื่อง อาจมีสาเหตุเนื่องมาจาก เป็นกลุ่มวิชาที่มีผู้ให้ความสนใจและเลือกเรียนน้อย เมื่อมีการเก็บข้อมูลจาก ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมจึงทำให้มีจำนวนผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้น้อย ส่งผลให้ข้อมูลที่จะนำไปวิเคราะห์มีความกระจายตัว ของข้อมูลน้อย

- เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติเป็นบางกิจกรรมภายใน 1 เดือนหลังผ่านการฝึกอบรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาด้านปัญหาและอุปสรรคในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมของ เกษตรกรที่พบว่า เกษตรกรส่วนน้อยมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติกิจกรรม (สถานที่ สิ่งแวดล้อม) ขาดแคลนปัจจัยจำเป็น (เงินทุน วัตถุดิบ แรงงาน) สมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญน้อย และไม่มีความรู้ แต่อย่างไร ก็ตามเกษตรกรที่ลงมือปฏิบัติกิจกรรมตั้งแต่หลังผ่านการฝึกอบรมได้แสดงความคิดเห็นว่าสามารถลงมือปฏิบัติ กิจกรรมตามที่ได้เรียนรู้จากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้ในระดับง่ายมาก ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่ได้แสดง ความคิดเห็นว่ายังคงจะลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่อไปเช่นเดิม ดังนั้น จากข้อมูลข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการ จัดฝึกอบรมของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีประสิทธิภาพ สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของโครงการ ฯ จึงควรมีการนำรูปแบบของการจัดการเรียนรู้ และฐานเรียนรู้ต่าง ๆ มาเป็นตัวอย่างหรือ ถอดบทเรียนเพื่อจัดทำต้นแบบ (Model) ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนหรือศูนย์การเรียนรู้อื่นที่มีการดำเนินงาน ที่คล้ายคลึงกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ได้นำไปพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

8.2 จากการศึกษาผลการนำความรู้ตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ปฏิบัติใช้ รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรทั่วไปที่ผ่านการฝึกอบรมปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2555 พบว่า

- เกษตรกรทั่วไปที่ผ่านการฝึกอบรมได้แสดงความคิดเห็นว่า การทำปุ๋ยหมักชีวภาพมีประโยชน์ต่อตนเอง และบุคคลรอบข้างมากที่สุด รองลงมา แนวทางการทำการเกษตร (เกษตรผสมผสาน เกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์) ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วิชาการทำปุ๋ยหมักชีวภาพมีประโยชน์ต่อเกษตรกรอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากเป็น วิชาที่ปฏิบัติง่าย ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ วัสดุและอุปกรณ์สามารถหาได้ในท้องถิ่น เมื่อปฏิบัติแล้วสามารถนำมาใช้ให้ เกิดประโยชน์ได้จริง เห็นถึงผลตอบแทนและความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นทั้งดิน น้ำ และป่าไม้ จึงทำให้วิชานี้มีประโยชน์ต่อเกษตรกรและบุคคลรอบข้างมากที่สุด ดังนั้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และ

สร้างความเชื่อถือต่อผู้นำความรู้ไปใช้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการตรวจสอบคุณสมบัติของปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เพื่อวิเคราะห์ถึงสรรพคุณ การนำไปใช้ประโยชน์ การสร้างมาตรฐานให้กับปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่มีความเหมาะสมกับทุนของชุมชนและสภาพที่แตกต่างกันไปตามภูมิ นิเวศ เพื่อให้สามารถทัดเทียมปุ๋ยที่ได้จากการสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และนำเข้าจากต่างประเทศได้

- ปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลให้เกษตรกรไม่ลงมือปฏิบัติหรือปฏิบัติกิจกรรมอย่างไม่ต่อเนื่อง คือ เกษตรกรขาดแคลนเงินทุน มีพื้นที่ไม่เหมาะสม เช่นเดียวกับ ผลการประเมินผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ประกอบกับ เกษตรกรบางส่วนยังขาดความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ จึงขาดความมั่นใจในการนำความรู้ไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น เกษตรกรควรเพิ่มเติมความรู้และทักษะด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการแปรรูป เพื่อนำมาพัฒนาการทำการประกอบอาชีพของตนเอง พร้อมทั้งสมาชิกในครัวเรือนควรให้กำลังใจและสนับสนุนการลงมือปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จ เนื่องจาก การปฏิบัติกิจกรรมที่ได้เรียนรู้จากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองและใช้ปัจจัยภายนอกในการดำเนินกิจกรรมการผลิตเพียงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น จึงเป็นสาเหตุให้ต้องใช้ระยะเวลานานจึงจะเห็นผลจากการปฏิบัติที่ชัดเจน นอกจากนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการติดตามและให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งควรประสานความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมให้กับคนในชุมชนที่มีความตั้งใจจริงในการนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะกลุ่มและสนับสนุนให้เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้และให้คำปรึกษาแก่คนในชุมชนต่อไป

8.3 จากการสำรวจผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นซึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า

จากการสำรวจผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น ซึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 30 ศูนย์ทั่วประเทศ พบว่า มีผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นแบ่งเป็น 6 ประเภท จำนวน 57 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ อาหาร ของใช้ในครัวเรือน หัตถกรรม แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ การเกษตรและอื่น ๆ และเมื่อนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาทำให้ทราบว่าทั้ง 57 ผลิตภัณฑ์นั้นมีเพียง 28 ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานการผลิต เช่น กระทรวงอุตสาหกรรม กรมพัฒนาที่ดิน กรมพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานทั้งหมดนั้นร้อยละ 71.43 เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร ด้านการผลิตพบว่าร้อยละ 78.57 มีการดำเนินงานในลักษณะของกลุ่มที่มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน มีการบูรณาการด้านความรู้และการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ จึงทำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็ง ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มาจากฐานทรัพยากรและทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ การบูรณาการกับความรู้ใหม่ร่วมกับหลักความพอเพียงที่ดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาองค์ความรู้และเทคนิควิธีการอย่างต่อเนื่องในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนควรมีการผลักดันให้ผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองมาตรฐาน และส่งเสริมการดำเนินงานพัฒนาที่ครบวงจร ซึ่งแนวทางการพัฒนาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานตามกรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหารของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. 2556-2559) ด้านการส่งเสริมระบบการบริการเพื่อสนับสนุนการผลิตและการสร้างรายได้ภายในชุมชน

8.4 จากการศึกษาสถานภาพของปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และแนวทางพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) พบว่า

- จากการประกาศใช้นโยบาย Smart Farmer และ Smart Officer ในการสำรวจบุคคลที่มีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกร มีความรอบรู้ในระบบการผลิตด้านการเกษตรแต่ละสาขา มีความสามารถในการวิเคราะห์ เชื่อมโยงและบริหารจัดการการผลิตและการตลาด โดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ คำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัยของผู้บริโภค สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาสู่เกษตรกรปราดเปรื่องต้นแบบ (Smart Farmer) ที่มีความโดดเด่นในการทำการเกษตรในสาขานั้นของแต่ละพื้นที่ และสามารถเป็นต้นแบบและเป็นบทเรียนให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ได้ ดังนั้นเพื่อเป็นกรอบในการคัดเลือกเกษตรกร จึงได้กำหนดให้เกษตรกร 1) ต้องมีรายได้จากการทำการเกษตรของครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นในการคัดกรองเกษตรกรที่เป็นตัวแทนครัวเรือน ลำดับต่อมา 2) มีคุณสมบัติพื้นฐาน 6 ข้อ โดยต้องผ่านการพิจารณาตามตัวบ่งชี้อย่างน้อยหนึ่งตัวบ่งชี้ในแต่ละคุณสมบัติเป็นกรอบในการคัดกรองเกษตรกร และจากการศึกษาข้อมูลของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 4 ภูมิภาค ทำให้ทราบว่า รายได้ภาคการเกษตรของครัวเรือนของปราชญ์ชาวบ้านในปีที่ผ่านมา (2555) มีปราชญ์ชาวบ้านมากถึงร้อยละ 25.65 ที่ไม่ผ่านคุณสมบัติด้านรายได้ 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี แต่ผ่านเกณฑ์คุณสมบัติครบทั้ง 6 ข้อ และแต่หากไม่คิดตามคุณสมบัติด้านรายได้ 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี จะทำให้มีปราชญ์ชาวบ้านมากถึงร้อยละ 94.88 ที่ผ่านคุณสมบัติครบทั้ง 6 ข้อ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า คุณสมบัติขั้นพื้นฐานด้านรายได้ 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เป็นอุปสรรคที่ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านไม่ผ่านเกณฑ์ในการคัดเลือกเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องถึง 1 ใน 4 ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านรายได้จากภาคการเกษตรของปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้คิดรวมรายได้จากการนำผลผลิตทางการเกษตรมาใช้ในครัวเรือนจึงส่งผลให้มีรายได้รวมภาคการเกษตรต่อปีลดลง และอีกส่วนหนึ่ง จากการสัมมนาการนำเสนอผลการศึกษา “การประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนา ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556” ปราชญ์ชาวบ้านบางส่วนได้แสดงความคิดเห็นว่า การคัดกรองปราชญ์ชาวบ้าน ไม่ควรนำคุณสมบัติด้านรายได้ภาคการเกษตรต่อปีของครัวเรือน 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เป็นเกณฑ์หลักในการคัดกรองปราชญ์ชาวบ้าน เนื่องจากเป็นเกณฑ์ที่มุ่งเน้นด้านรายได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีในการดำเนินชีวิตหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองให้อยู่ดีมีสุข การไม่มีหนี้สิน และการช่วยเหลือชุมชนแบบไม่หวังผลตอบแทนโดยการอุทิศตนต่อส่วนรวมมากกว่าการประกอบเป็นธุรกิจ ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่มุ่งเน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักและแจกจ่ายเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ดังนั้น ในการสร้างเกณฑ์เบื้องต้นในการคัดกรองปราชญ์ชาวบ้าน จึงควรพิจารณาถึงเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน ประกอบการคัดเลือกตามคุณสมบัติด้านรายได้ภาคการเกษตรต่อปีของครัวเรือนไม่น้อยกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เพียงอย่างเดียว

- จากการศึกษาปราชญ์ชาวบ้านตามคุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง พบว่า มีปราชญ์ชาวบ้านมากถึงร้อยละ 69.23 ที่ผ่านเกณฑ์รายได้ภาคการเกษตรของครัวเรือนต่อปีไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท และผ่านคุณสมบัติครบทั้ง 6 ข้อ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวถือว่าเป็น Existing Smart Farmer และต้องได้รับการพิจารณาและคัดเลือกตามคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบแต่ละสาขาในลำดับต่อไป ดังนั้น จึงควรมีการจัดทำคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบที่มีความสอดคล้องกับความถนัดและความเชี่ยวชาญของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งส่วนหนึ่งเห็นได้จากผลการศึกษาความถนัด/ ความเชี่ยวชาญทางด้านการเกษตรของปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้ทราบว่า

ปราชญ์ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความถนัด/ ความเชี่ยวชาญทางด้านการปรับปรุงบำรุงดินและการทำปุ๋ยหมัก/ น้ำหมักชีวภาพ รูปแบบการทำการเกษตร (เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย) ด้านแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของเกษตรกรทั่วไปที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปี พ.ศ. 2550-2555 ที่พบว่า องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้านเรื่องการทำปุ๋ยหมักชีวภาพมีประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลรอบข้างมากที่สุด รองลงมา คือ แนวทางการทำการเกษตร (เกษตรผสมผสาน เกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์) แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และเช่นเดียวกับ ผลการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการ ฯ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2555) ที่พบว่า การถ่ายทอดความรู้ของเกษตรกรอาสาที่ได้รับการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้านให้แก่คนในชุมชนหรือผู้ที่สนใจนั้น ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมัก และน้ำหมักชีวภาพ เป็นความรู้ที่มีผู้สนใจมากที่สุด รองลงมา คือ การปลูกผักสวนครัว อินทรีย์และปลอดภัย การทำน้ำยาเอนกประสงค์ การทำเกษตรแบบผสมผสาน การขยายพันธุ์พืช การทำบัญชีครัวเรือน การปลูกป่า และการนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจากผลการศึกษาดังกล่าวในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าความถนัด/ ความเชี่ยวชาญทางด้านการเกษตรของปราชญ์ชาวบ้านตรงต่อความต้องการในการพัฒนาทางด้านการเกษตรและการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในชุมชนหรือผู้ที่สนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งส่วนหนึ่งเห็นได้จาก เกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 มีแรงจูงใจเนื่องมาจากการต้องการเพิ่มความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ต้องการนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในครอบครัว ต้องการให้ครอบครัวมีรายจ่ายลดลง รายได้เพิ่มขึ้น และสามารถลด ละ เลิกอบายมุขได้และศรัทธาคุณงามความดีของปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการนำร่องจัดทำคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบ สาขาด้านการปรับปรุงบำรุงดินและการทำปุ๋ยหมัก/ น้ำหมักชีวภาพ สาขาด้านรูปแบบการทำการเกษตร (เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย) และสาขาด้านแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการคัดเลือกปราชญ์ชาวบ้านเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียน และนำความรู้และประสบการณ์จัดทำเป็นชุดความรู้ คู่มือ สื่อรูปแบบต่าง ๆ ถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจต่อไป

- จากการศึกษาแนวทางพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านตามคุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง พบว่า

ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าปราชญ์ชาวบ้านควรพัฒนาหรือได้รับการพัฒนาตามคุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องข้อที่ 2 ด้านการมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ รองลงมาคุณสมบัติข้อที่ 4 มีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค และคุณสมบัติข้อที่ 3 มีการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาด

จากการศึกษาคุณสมบัติข้อที่ 2 เมื่อพิจารณาเฉพาะตัวบ่งชี้ภายใต้คุณสมบัตินี้ทำให้ทราบว่า ตัวบ่งชี้ด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลผ่านทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอื่น ๆ เช่น Internet Mobile Phone Smart Phone เป็นต้น เป็นตัวบ่งชี้ที่ปราชญ์ชาวบ้านควรพัฒนาหรือได้รับการพัฒนา นอกจากนั้น ข้อมูลดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาตัวอย่างพฤติกรรมภายใต้คุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง ว่าตัวอย่างพฤติกรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้จำนวนน้อย คือ การใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อสืบค้นข้อมูล เช่น คอมพิวเตอร์ มือถือ

สำหรับ คุณสมบัติข้อที่ 4 มีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภคนั้น เป็นคุณสมบัติที่ควรพัฒนาหรือได้รับการพัฒนาเป็นอันดับรองลงมา เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาพิจารณาจะพบว่า ภายใต้คุณสมบัติข้อที่ 4 ตัวบ่งชี้ที่มีความรู้หรือได้รับการอบรมเกี่ยวกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ เป็นตัวบ่งชี้ที่ปราชญ์ชาวบ้านควรพัฒนาหรือได้รับการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้น้อยภายใต้ตัวบ่งชี้นี้ดังกล่าว คือ พฤติกรรมมีความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานต่าง ๆ จากการได้รับข้อมูลจากเจ้าหน้าที่หรือการสืบค้นข้อมูลด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตามหากมีการพัฒนาตามคุณสมบัติข้อที่ 4 ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพฤติกรรมที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ เป็นอันดับต้น ๆ ร่วมด้วย เนื่องจากภายใต้คุณสมบัติข้อที่ 4 พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้ในระดับน้อยเช่นกัน

คุณสมบัติที่ 3 มีการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาด ซึ่งตัวบ่งชี้ที่ปราชญ์ชาวบ้านควรพัฒนาหรือได้รับการพัฒนา คือ ความสามารถในการเชื่อมโยงผลผลิตและการตลาดเพื่อให้ขายผลผลิตได้ ซึ่งประกอบไปด้วย 2 พฤติกรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้น้อยเมื่อเทียบกับพฤติกรรมอื่นภายใต้คุณสมบัติเดียวกัน คือ สามารถขายผลผลิตได้ทั้งหมดไม่มีเหลือตกค้าง และมีคำสั่งซื้อผลผลิตของท่านล่วงหน้าชัดเจนทำให้วางแผนการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้น หากพิจารณาพฤติกรรมอื่น ยังพบว่ามีพฤติกรรมที่ควรได้รับการพัฒนาหรือสนับสนุนควบคู่กันไปภายใต้คุณสมบัตินี้ คือ การนำของเหลือจากการผลิตมาแปรรูปเป็นสินค้าจำหน่าย

จากข้อมูลข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่า ในการพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่การพัฒนาด้านการผลิตจนถึงการได้มาซึ่งผลผลิตที่จะนำไปสู่ผู้บริโภค ดังนี้ 1) การพัฒนาและสนับสนุนด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการประกอบอาชีพด้วยการเข้าถึงแหล่งข้อมูลทั้งจากเจ้าหน้าที่และผ่านทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอื่น ๆ เช่น การใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อสืบค้นข้อมูล เช่น คอมพิวเตอร์ มือถือในการสืบค้นข้อมูล 2) การพัฒนาอาชีพด้วยความรู้เกี่ยวกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ จากเจ้าหน้าที่หรือการสืบค้นข้อมูลด้วยตนเอง พร้อมทั้งการได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิตต่าง ๆ ในการสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค และ 3) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการด้านผลผลิต ให้สามารถเชื่อมโยงการผลิตและการตลาดเพื่อให้ขายผลผลิตได้ไม่มีเหลือตกค้าง หรือการนำของเหลือจากการผลิตมาแปรรูปเป็นสินค้าจำหน่าย ซึ่งแนวทางการพัฒนาทั้ง 3 ขั้นตอน ที่กล่าวมาแล้วนั้นจะมีความสอดคล้องกับการพัฒนาการเกษตรตามแนวทางวิถีใหม่ ที่เน้นการพึ่งพาตนเองจากภูมิคุ้มกันทางด้านความรู้ การพัฒนาผลผลิตที่มีคุณภาพ ตรงตามความต้องการ และการทำการตลาดที่สมดุลและยั่งยืน ภายใต้การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

9. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1) สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ควรสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นโครงการที่ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองภายในชุมชน เนื่องจากการนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการ เห็นได้จากเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปี พ.ศ. 2550 - 2556 ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง เกิดการออมสะสมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันเพิ่มมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มการพึ่งพาตนเอง เกิดการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรโดยใช้วัตถุดิบภายในชุมชน จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับจากภายในและนอกชุมชน ดังนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงควรสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานโครงการ ฯ และ

ประสานความร่วมมืออย่างบูรณาการในการพัฒนาการดำเนินงานโครงการ ฯ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อให้สามารถขยายผลการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจและกระบวนการพัฒนาการเกษตรตาม แนวทฤษฎีใหม่โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เกษตรกร ดังแนวทางในการพัฒนาต่อไปนี้

1.1) ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาปราชญ์ชาวบ้าน

- ส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกระบวนการถ่ายทอดในรูปแบบต่าง ๆ ให้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ การจัดฝึกอบรม การจัดสัมมนาให้กับปราชญ์ชาวบ้าน และผู้สืบทอดปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ด้วยการประสานความร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในการเป็นผู้ถ่ายทอดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเน้นย้ำหลักการแนวทางในการประยุกต์ใช้และปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและได้นำไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรได้อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการฝึกอบรมจัดทำเป็นคู่มือในการดำเนินชีวิตทางการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเผยแพร่สู่เกษตรกรและประชาชนต่อไป

- สนับสนุนและส่งเสริมองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะทำงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดความรู้ และเทคนิคการผลิตตามระบบมาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงขั้นตอนในการขอรับรองมาตรฐาน พร้อมทั้งจัดทำคู่มือสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพของผลผลิต

- ส่งเสริมองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำการเกษตรให้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะทำงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้ และเทคนิคการผลิตตามระบบมาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ ความเข้าใจในการทำ การเกษตรและใช้ถ่ายทอดให้แก่เกษตรกร

- สนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและคณะวิทยากร โดยการจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดความรู้ เช่น การจัดฝึกอบรม/ จัดสัมมนา ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญและเรียนรู้เทคนิคการถ่ายทอดใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้มากขึ้น

- ส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและคณะวิทยากร โดยการจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดความรู้ เช่น การจัดฝึกอบรม/ จัดเวทีเสวนา ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เทคนิคและแนวทางการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์ให้แก่ปราชญ์ชาวบ้านและคณะวิทยากรเกิดความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอดเกษตรกร เพื่อเพิ่มบุคลากรในการปฏิบัติงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านต่อไป

1.2) การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

- สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับสถาบันการศึกษา สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยให้กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นหน่วยงานประสานความร่วมมือ ในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและตอบสนองความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งอาจแบ่งแนวทางการพัฒนาเป็น 2 ส่วน คือ จัดทำ “วิชาหลัก” ที่เน้นแนวคิดการพัฒนาและวิเคราะห์ตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และส่วนที่ 2 คือ

จัดทำ “วิชาทางเลือกเพื่อการดำรงชีวิต” ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องตามศักยภาพของพื้นที่ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เกษตรกรสามารถเลือกรายวิชาที่สนใจได้อย่างอิสระ

- สนับสนุนให้ปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาในพื้นที่เพื่อติดตามการปฏิบัติกิจกรรมของเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้ เพื่อให้คำปรึกษา แนะนำ รับทราบปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่ได้ศึกษาจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.3) สนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมให้เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้โดยการประสานความร่วมมืออย่างบูรณาการกับหน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการสนับสนุนให้เกษตรกรที่มีศักยภาพ/ ความพร้อม ให้ได้รับการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ตามความถนัดและความสนใจ เพื่อสร้างความมั่นใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติกิจกรรมการพึ่งพาตนเอง ตลอดจนพัฒนาสู่การเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านต่อไป

1.4) ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างแนวทางพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ครอบคลุมหมายให้เกษตรและสหกรณ์จังหวัดทำหน้าที่ในการติดตามผลการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และจัดทำรายงานสถานการณ์ความก้าวหน้า ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งข้อเสนอแนะในการดำเนินงานให้กับกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการจัดทำแนวทางการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านต่อไป

2) สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ควรสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อปราชญ์ชาวบ้านและบุคลากรภายในศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านผ่านช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง อาทิ การรับข้อมูลข่าวสารผ่านทางเจ้าหน้าที่ จดหมายข่าว แผ่นพับประชาสัมพันธ์ เอกสารวิชาการต่างๆ หรือผ่านทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเป็นการสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ของปราชญ์ชาวบ้าน และประชาสัมพันธ์กิจกรรม ข่าวสาร องค์ความรู้ ความเคลื่อนไหวของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้ผู้ที่สนใจได้เข้าถึงและรับทราบ

3) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรพิจารณาการใช้คุณสมบัติของเกษตรกรปราดเปรื่องด้านรายได้จากการทำการเกษตรของครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เป็นเกณฑ์การคัดเลือกปราชญ์ชาวบ้านเนื่องจากแนวทางการดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านภายใต้แนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองให้อยู่ดีมีสุข การไม่มีหนี้สิน และการช่วยเหลือชุมชนแบบไม่หวังผลตอบแทน โดยการอุทิศตนต่อส่วนรวมมากกว่าคำนึงถึงผลประโยชน์ทางธุรกิจและผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่มุ่งเน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และแจกจ่ายเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันอันดีให้กับตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่หากมีการนำคุณสมบัติข้อดังกล่าวไปใช้ในการพิจารณาปราชญ์ชาวบ้าน ควรพิจารณาถึงเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านเป็นข้อมูลประกอบการคัดเลือกเกษตรกรปราดเปรื่องตามคุณสมบัติด้านรายได้ภาคการเกษตรต่อปีของครัวเรือนไม่น้อยกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี โดยการคิดมูลค่าจากการออมสะสมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน อาทิ การเลี้ยงหมูหลุม การปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง การเลี้ยงกบคอนโด เป็นต้น การคิดมูลค่าจากผลผลิตที่นำไปแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน การใช้สัมมาชีพเพื่อเกื้อกูลสังคม อาทิ การเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ การทำงานด้วยจิตอาสาเพื่อสังคม เป็นต้น การลดรายจ่ายการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก และการบริโภคผลผลิตที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมภายในครัวเรือน

4) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ควรสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นหรือเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดย

4.1) สนับสนุนการพัฒนาแนวคิดเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานทรัพยากรและทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการกับความรู้ใหม่ “ภูมิปัญญาวิถีชน” โดยสนับสนุนและพัฒนาองค์ความรู้และเทคนิคการผลิตที่เกิดจากแนวความคิดของกลุ่มเกษตรกร ในลักษณะการบูรณาการกลุ่มเครือข่ายผ่านการศึกษาทดลอง วิจัย อบรม และการศึกษาดูงาน ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ และสถาบันทางการศึกษา

4.2) ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการผลิต โดยการกำหนดนโยบายการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายตามแนวทางการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ให้กลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อให้กลุ่มเกิดการดำเนินกิจกรรมที่มีความมั่นคง และเกิดเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์สภาพปัญหาและจัดทำแนวทางพัฒนาร่วมกัน ตลอดจนการส่งเสริมการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเริ่มจากการผลิตเพื่อใช้เอง จากนั้นจึงแบ่งปันสู่เพื่อนบ้าน และพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อการจำหน่ายอย่างยั่งยืน

4.3) ส่งเสริมผลิตภัณฑ์เข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐาน โดยสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขอรับการรับรองมาตรฐานการผลิต เพื่อเป็นการผลักดันให้ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการพัฒนาหรือต่อยอดองค์ความรู้จากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เข้าสู่กระบวนการขอรับรองมาตรฐาน ตลอดจนประสานความร่วมมือกับกรมทรัพย์สินทางปัญญา ในการเป็นผู้ให้องค์ความรู้ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการขอจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศที่เกิดจากการคิดค้นโดยเกษตรกรคนไทยและเป็นการเปิดตลาดของผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาให้กว้างขึ้น

4.4) ส่งเสริมการสร้างตราสินค้า โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรประสานความร่วมมือกับกระทรวงพาณิชย์ในการพัฒนาตราสินค้า (Brand) การบรรจุภัณฑ์ (Packaging) และสนับสนุนการสร้างช่องทางจัดจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคอย่างยุติธรรม พร้อมทั้งมีการจัดทำโครงการมหกรรมแสดงสินค้าในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ โดยมีสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานอำนวยการในการจัดทำ

4.5) สนับสนุนการสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงในการดำเนินงานระหว่างศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อใช้เป็นสถานที่รวบรวมผลผลิต/ ผลิตภัณฑ์ แลกเปลี่ยนสินค้า พร้อมทั้งเทคนิค/ องค์ความรู้ในการผลิต การบริหารจัดการ การกำหนดคุณภาพ และกำหนดราคาสินค้าร่วมกันตามความเหมาะสม โดยมีสำนักงานเกษตร และสหกรณ์ จังหวัดเป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวกให้กิจกรรมดังกล่าวสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม

10. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

10.1 นโยบายด้านการพัฒนาเกษตรกร

1) สนับสนุนและพัฒนากระบวนการดำเนินกิจกรรมการพึ่งพาตนเองตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นต้นแบบในชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกร และขยายผลสู่การเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักความยืดหยุ่นในการปรับตัวที่สอดคล้องและเหมาะสมกับภูมิสังคมในแต่ละพื้นที่ให้เกิดผลเชิงประจักษ์อย่างยั่งยืน

2) สนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีการพัฒนาตนเองอย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามแนวทฤษฎีใหม่ เพื่อดึงดูดเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุค่อนข้างมากและลดการโยกย้ายแรงงานภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม และรองรับการเข้าร่วมเครือข่ายยุวชนเกษตรกรโลก อาทิ การฝึกอบรมผ่านศูนย์เครือข่ายปราชญ์

ชาวบ้านหรือศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เพื่อสร้างทัศนคติและความเข้มแข็งทางด้านการผลิตที่มีประสิทธิภาพและมีผลผลิตที่มีคุณภาพบนพื้นฐานการผลิตที่สอดคล้องตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

3) สนับสนุนและขยายโอกาสให้เกษตรกรรุ่นใหม่มีโอกาสในการเข้าถึงการสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านการเกษตร ควบคู่กับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร เพื่อสร้างสังคมเกษตรแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ อาทิ สื่อทางด้านการเกษตรที่สามารถเข้าถึงง่ายและรวดเร็ว Mobile Application in Agriculture เป็นต้น และขยายโอกาสให้เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่สนับสนุนการสร้างระบบการพึ่งพากันและกันในระบบกลุ่มที่สามารถป้องกันความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพได้

4) พัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยการประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทุกภาคส่วนในการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการเกษตร อาทิ หลักสูตร รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ สื่อการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานของบริบทของพื้นที่ สภาพแวดล้อมและศักยภาพของเกษตรกร

5) ส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเกษตร โดยการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น หรือจังหวัด รวมทั้งการรวมพลังในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด สวัสดิการ เป็นต้น ซึ่งในการขับเคลื่อนดังกล่าวมีการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน

4.2 นโยบายด้านการพัฒนาความยั่งยืนในการทำเกษตรกรรม

1) ส่งเสริมการทำระบบการเกษตรที่ยั่งยืน โดยการส่งเสริมความรู้และทักษะในการทำเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติที่ให้ความสำคัญกับการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เกษตรกร พร้อมทั้งสนับสนุนความรู้และข้อมูลในการบริหารจัดการฟาร์มอย่างเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม ตลอดจนการผลิตอาหารที่ปลอดภัยใช้บริโภคในครัวเรือน และเป็นที่ยอมรับของตลาด

2) ส่งเสริมให้เกษตรกรร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาภาคเกษตรกรรม โดยมอบหมายให้ กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน ประสานความร่วมมือกับสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดในแต่ละพื้นที่ในการส่งเสริมให้เกษตรกรแกนนำและปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นต้นแบบในการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของชาติ

3) สนับสนุนการเสริมสร้างองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เหมาะสมทางการเกษตร โดยการประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมศึกษา วิจัยต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ให้ได้องค์ความรู้ และนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มีมาตรฐาน เหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคม พร้อมทั้งสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง

4) สนับสนุนการวิจัยพัฒนาสินค้าเกษตรที่เป็นที่ต้องการของตลาด โดยการศึกษา รวบรวมวิเคราะห์ความต้องการของผู้บริโภคทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการกำหนดกรอบนโยบายการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่มุ่งเน้นความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และมีคุณภาพ สามารถเข้าสู่การแข่งขันในตลาดประชาคมอาเซียนได้

5) สนับสนุนวิชาการและเทคโนโลยีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูลด้านกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เพื่อประชาสัมพันธ์ และสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค และประสานงานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการสร้างความรู้เข้มแข็งทางวิชาการและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการทุนชุมชน ทุนทรัพยากร และพัฒนางานวิจัยเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ควบคู่ไปด้วย

6) ส่งเสริมให้มีการขอรับการรับรองมาตรฐานการผลิตและขอจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อเป็นการผลักดันให้ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากการพัฒนาหรือต่อยอดองค์ความรู้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศที่เกิดจากการคิดค้นโดยเกษตรกรคนไทย

7) สนับสนุนการพัฒนาระบบตลาดกลางด้านเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ โดยการใช้ระบบตลาดที่เกื้อกูลเป็นธรรมเป็นสื่อกลางในการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคให้สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่ปลอดภัย พร้อมทั้งสนับสนุนการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพและความเหมาะสมต่อการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร

4.3 นโยบายสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบาย Smart Farmer

1) เสริมสร้างสมรรถนะ (Performance) ด้านรายได้ในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน และเกษตรกรเพื่อก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาคการเกษตร อาทิ การใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการประกอบอาชีพผ่านทางช่องทางต่าง ๆ การผลิตตามมาตรฐานที่เหมาะสม การบริหารจัดการผลผลิตที่เชื่อมโยงการผลิตและการตลาด และการจัดการของเหลือจากการผลิตที่มีประสิทธิภาพ (Zero waste management)

2) สนับสนุนศักยภาพการคัดเลือกเกษตรกรปราดเปรื่องต้นแบบ โดยการพิจารณาความเหมาะสมตามสภาพภาพแวดล้อมหรือพื้นที่เกษตรกรรมทางการเกษตร (Zoning) ที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับเกณฑ์การคัดเลือกเกษตรกรปราดเปรื่องต้นแบบตามสาขานั้น ๆ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนองค์ความรู้ในการบริหารจัดการทุนชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาสู่การเป็นผู้จัดการฟาร์มแบบมืออาชีพ (Expert Farmer)

11. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

11.1 ควรมีการศึกษาบทบาทและหน้าที่อันพึงประสงค์ของปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านรุ่นใหม่และกำหนดคุณสมบัติในการพิจารณาปราชญ์ชาวบ้าน

11.2 ควรมีการสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านใช้ในการถ่ายทอดความรู้หรือเกิดขึ้นหรือได้รับการพัฒนาจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูล (Data base) ในการถ่ายทอดความรู้และเป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศให้แก่เกษตรกร ประชาชนทั่วไป และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

11.3 ควรมีการศึกษาความเชื่อมโยงของระบบโลจิสติกส์ (Logistics) ในการดำเนินกิจกรรมผลิตทางการเกษตรที่มีความสอดคล้องกับการผลิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาระบบการส่งเสริมระบบการตลาดที่มีความเหมาะสม